

Пољској и нешто мање у Чехословачкој. Ови статистички подаци дају потпору тврдњи да је у појединим случајевима станодавац био сиромашнији од заштићеног станара, упркос недостатку детаљних података о материјалном положају обе интересне групе, што може бити могући предмет неког будућег истраживања.

Монографија др Александра Милетића *Стамбени накао: Систем контролисаних станарина у Југоисточној и Источној Средњој Европи, 1914–1930*. доноси неколико важних закључака за домаћу, европску и светску историографију, али и за сродне друштвене науке и дисциплине. Чехословачка, Пољска, Југославија и Бугарска имале су искуство са системом контролисаних станарина које се, уз важне особености, умногоме уклапао у светске токове након Првог светског рата. Све четири земље довеле су СКС до готово највишег, „петог“ степена државне интервенције који је подразумевао реквизицију стамбеног простора. Као претежно аграрне земље, Југославија и Бугарска су биле међу првим европским држава-

ма које су укинуле СКС и вратиле се на систем слободног тржишта, одмах након скандинавских земаља (које су избегле највећа ратна разарања). За разлику од њих, у Чехословачкој и Пољској, систем је спровођен дуже и ефикасније, уз већу политичку подршку странака у парламенту. Спровођење система контролисаних станарина у све четири земље ипак није протекло онако како су законодавци замислили, услед бројних злоупотреба од стране заштићених станара. Упркос томе што је знатно олакшао стамбено питање великом броју становника након Првог светског рата и, самим тим, имао велики утицај на смањење друштвених тензија, СКС је произвео бројне противречности и непланиране последице, што је био један од разлога његовог напуштања. Пракса спровођења СКС-а у четири посматране земље навела је аутора на закључак да је критика првобитног („прве генерације“) СКС-а, која постоји у модерној економској литератури, у највећој мери била оправдана.

Огњен ТОМИЋ

Живко Аврамовски, *Југославија – Италија 1918–1941*.
Зборник радова, приредио Душан Бојковић.
Београд: Архив Југославије, 2024, 244.

Др Живко Аврамовски (1926–2020) је читав свој истраживачки век посветио проучавању историје балканских земаља и њиховом положају у међународним односима у првој половини 20. века, а посебно политици великих сила (Велике Британије, Немачке и Италије) према Балкану. Богата библиографија др Живка Аврамовског, утемељена на богатој и разноврсној грађи похрањеној у британским, бу-

гарским, немачким, руским, чешким, словачким и румунским архивима, доприноси разумевању политичке и дипломатске историје, као и комплексних односа на наведеном простору.

Почетком 2024. године у издању Архива Југославије је изашла публикација др Живка Аврамовског *Југославија – Италија 1918–1941*. Зборник радова. Књига се састоји од уводне речи, предговора и шест радова објављених у ју-

гословенским стручним часописима од 1963. до 1984. године. Радови нису уређени према датуму објављивања, већ тако да њихова садржина прати главне историјске процесе у међуратном периоду, што зборнику даје изглед јединствене хронолошке и тематске целине. Притом, празнина која постоји за период 1925–1934. у југословенско-италијанским односима биће надокнађена у зборнику радова о југословенско-албанским односима у првој половини 20. века, који би требало да буде објављен ове године. У текстовима су анализирани сложени односи између Италије и Југославије у периоду 1918–1941. године. Према мишљењу аутора, најважнији проблем у овим односима представљало је питање Албаније, с обзиром да су се још од проглашења њене независности 1913. године сукобљавали агресивна политика Италије, која је преко Албаније тежила трајном присуству на Балкану, и покушаји Србије, а затим Југославије, да се томе супротставе.

У првом раду („Албанија између Југославије и Италије 1918–1924. године“), аутор је указао на различите аспекте албанског питања у годинама Првог светског рата и непосредно по његовом завршетку, при чему је нагласак стављен на југословенску перспективу одбране граница и спречавање италијанског искоришћавања албанске територије као мостобрана за даљи продор на Балканско полуострво. Овај чланак се бави и појавом Мирдитске републике, коначним разграничењем и нормализацијом југословенско-албанских односа, деловањем владе Фана Нолија и југословенском подршком Ахмеда-бега Зогуа, те његовом повратку на власт.

У другом чланку („Питање учешћа Југославије у војним санкцијама против Италије за време италијанске агресије на Етиопију 1935–1936.“) аутор се фокусирао на држање великих сила, у првом реду Енглеске и Француске, према италијанским аспирацијама у Африци. Припреме за италијанску агресију на Етиопију подудариле су се са формирањем владе Милана Стојадиновића која је наступала са становишта да Југославија и њени савезници „морају ускладити своју политику с енглеским ставом“. Према мишљењу аутора, став Милана Стојадиновића био је да је за Југославију и читав Балкан била боља опција „да се Мусолини занима територијалним експанзијама у Африци него у Европи“. Аврамовски је утврдио да су преговори између југословенске и енглеске владе о могућем војном ангажовању против Италије изнели на видело многа „интересантна питања спољнополитичке природе“, али и извештаје о лошем стању југословенске војске. Аутор је закључио да је разједињеност британских и француских интереса навела југословенски Главни генералштаб да дође до закључка да би помоћ савезника била недовољна и да би Југословени у сукобу са Италијом у суштини били препуштени сами себи.

Трећи рад („Проблем Албаније у југословенско-италијанском споразуму од 25. III 1937. год.“) пружио је слику тоталне „доминације Италије“ у Албанији, али и „нове политике неутралности“ Југославије, напуштене од стране савезника. Према мишљењу аутора, први корак у том правцу представљало је побољшавање трговинских односа са Италијом. Он је истицао да је југословенска влада потписивањем пакта од марта 1937. желела да реши четири питања: ликвидацију усташког по-

крета, гарантовање независности Албаније, положај југословенске мањине у Италији и склапање новог политичког уговора којим би се побољшали југословенско-италијански односи. Аутор је кроз цео текст износио детаље обимних преговора у Риму, где је југословенска страна инсистирала на независној Албанији, учешћу југословенских инструктора у албанској војсци и декларацији о територијалном *status quo*-у на Јадрану. Аврамовски је истицао да су овакви преговори и потписивање споразума изазивали велику забринутост и страх у Албанији, услед могуће поделе њене територије. Последица овог споразума и целокупног заокрета југословенске спољне политике, према мишљењу аутора, огледала се у потпуној пасивности југословенске владе према албанском питању и препуштању те територије италијанском утицају.

Четврти рад („Прилог питању италијанско-албанске иредентистичке пропаганде на Косову и Метохији у време минхенске кризе и окупације Албаније“) бавио се питањем албанске националне мањине на простору Југославије. Према мишљењу Аврамовског, непрекидно јачање италијанских позиција у Албанији после 1927. чинило је Југославију „осетљивијом према албанском иредентизму“, пошто су се њихове акције уклапале у општу борбу против Југославије (усташе, ВМРО). Аутор је истицао како је италијанска влада била главни ослонац ових покрета, притом дајући детаљни преглед њихове активности. Поред тога, овај чланак је обрађивао и покушаје исељења Албанаца из Југославије у Турску, неуспеле због недовољно „прецизних ставова о финансијским обавезама“. Посебна пажња била је посвећена активностима албан-

ске и мађарске мањине у Југославији, које су у време минхенске кризе појачале пропаганду ради стицања мањинских права, али и „постављања питања самоопредељења Шиптара у Југославији“. Аутор је указао и на промену у политичком деловању Италије у том периоду, која је уместо подршке албанском иредентизму покушавала да придобије Југославију за „ликвидирање независности Албаније“. У овом раду описано је и раборно држање косовских Албанаца током италијанског напада на Албанију, али и брзу промену става Албанаца који су у Италији почели видети „неког ко може да реши њихове проблеме“.

У петом раду („Питање поделе Албаније у разговорима Стојадиновић–Ђано јануара 1939. и став неких дипломатских и војних личности“) Живко Аврамовски доноси драгоцене информације о току преговора и ставовима значајних дипломатских личности (Иво Андрић, Иван Вукотић) које су се определиле за „поделу територије суседа између Југославије и Италије, као најмање лоше опције“, али са различитом аргументацијом. Војне личности (Милутин Недић, Душан Симовић) биле су, пак, супротног мишљења, захтевајући уздржавање од „било какве акције на територији јужног суседа“. Према мишљењу аутора, у директним преговорима, Милан Стојадиновић је „прихватио поделу Албаније као најбоље решење“. Стојадиновићев политички пад, како је Аврамовски показао, допринео је сазревању одлуке Италије да самостално окупира Албанију, „мимо Југославије, па ако треба, и против ње“.

У последњем, шестом раду („Италијанска окупација Албаније и држање југословенске владе“) анализи-

ран је исход вишедеценијске италијанске активне политике на овом простору. У њему је аутор систематично приказао италијанско деловање 1939. године – од преговора Стојадиновић–Тано на Бељу, преко италијанског организовања немира у Албанији и предаје ултиматума, покушаја албанске владе да заинтересује европске силе за албанско питање, па до тока војних операција, проглашења италијанско-албанске персоналне уније и учвршћења италијанске власти у Албанији. Посебну пажњу Аврамовски је посветио изостанку реакције Југославије на италијанску инвазију, упркос ратном плану Главног генералштаба који је предвиђао „тренутну војну интервенцију у случају искрцавања италијанске војске у Албанији“ ради освајања важних стратешких позиција, до чега није дошло. Ова анализа је показала да југословенска влада није дозволила ни одлазак добровољаца из редова албанске мањине у Југославији. Према мишљењу аутора, потоње изјаве о очувању пријатељских односа између

Београда и Рима биле су, заправо, израз осећања несигурности и страха од даљих потеза који би угрозили безбедност и интегритет Југославије, а у „првом реду од активирања ревизионистичких и сепаратистичких захтева на њен рачун“.

Сами радови др Живка Аврамовског представљају изузетно значајан приказ односа Италије и Југославије у међуратном периоду, али овако груписани у једном зборнику још више добијају на значају, јер се кроз њих могу сагледати италијанска политика на Балкану, увидети правци и домети југословенске спољне политике и утврдити политичка тежња саме Албаније за остваривањем албанских националних циљева. Услед разноврсности и слојевитости радова, њихово поновно објављивање може се посматрати као подстицајно и вишеструко корисно за стручну и ширу читалачку публику.

Синиша ТАДИЋ

Klaus Buchenau, *From Grand Estates to Grand Corruption. The Battle over the Possessions of Prince Albert of Thurn and Taxis in Interwar Yugoslavia*. Leiden: Brill | Schönningh, 2023, 202.

Проблематика корупције у међуратној Југославији значајан је феномен и велика истраживачка тема која је у историографском смислу још увек недовољно обрађена. Прва и последња синтеза у овој области настала је из пера хрватског публицисте и новинара Звонимира Кулунџића 1968. године, дакле, пре више од пола столећа. Иако у последње време расту интересовање и научна продукција везани за ову тематику, њој у (пост)југословенским

историографијама није била посвећена потребна пажња. У домаћој историографској продукцији још увек немамо ни монографских издања, а камоли синтеза посвећених овој теми, што је посебно упадљиво имајући у виду значај, последице и импликације које је корупција имала по друштво и државу монархијске Југославије. У том контексту, монографија Клауса Бухенауа која је посвећена афери Турн Таксис, једној од крупних корупционашких афера из